

ФИЛОЗОФИЈАТА НА ВОСПИТАНИЕТО ВО ДЕЛОТО НА ПАВАО ВУК-ПАВЛОВИЌ

Марија Тодоровска

(Abstract)

Vuk-Pavlović's philosophy of education is conceived and developed as a distinct systematic approach to the purposes, functions and values of upbringing, but it also permeates most of his other non-historical texts and overviews, being necessary and paradigmatic for his axiology, ethics and theory of knowledge. His ideas of the erotic element, which accompanies the relation between master and pupil as one of dedicated trust directed towards a common goal, and of education as a passionate endeavour are characteristic of his treatment of eros in other aspects of his philosophy. Vuk-Pavlović envisions upbringing as future-bound – it is always directed towards that which is yet to come, and only through its reality can it confirm or readapt its values and strengths. The essential value of education is not in the mere survival or in the cultivation of “natural talents”, but in its capability to stir a valuable passionate experience of reality, as a major condition for authentic self-affirmation and improvement of reality-immersed individuals, but also of functioning and caring members of a collective.

Key words: Vuk-Pavlović, education, upbringing, value, future, experience

На одбележувањето на Светскиот ден на филозофијата посветен на филозофијата и образованието, хрватскиот филозоф Павао Вук-Павловиќ (Pavao Vuk-Pavlović) има важно место, не само затоа што бил професор на нашите професори, а со тоа на некој начин и наш професор, туку и затоа што може да се смета за првиот филозоф-педагог според стекнатото образование, и поважно, прв филозоф на образованието и на воспи-

танието на овие простори. Тој на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Загреб од академската 1931/32 до 1936/37 година го држел курсот „Историја на образованието и теории на образование“, а од академската 1937/38 година и „Филозофија на воспитување и образување“ (само две години, затоа што тогаш бил отстранет од настава и присилно пензиониран). Еден од неговите студенти, Јосип Маринковиќ (Josip Marinković), по трагата на неговото дело се посветил на филозофските истражувања на образованието со дела како: *Виемелености на образованието во филозофијата* (1981) и *Огледа од филозофијата на образованието* (1987).

Првото изложување за воспитанието Вук-Павловиќ го дава во текстот *Можности и граници на естетско воспитување во вид на индивидуална и социјална педагогика* (1922),¹ спис што се појавува две години после неговата докторска дисертација со наслов *Теорија на познание (сознајна теорија) – Методички обид со особено внимание на проблемот на очигледностиа*. Проблемот на воспитувањето во неговиот опус се забележува во самото жариште на филозофски интерес.² Марија Брида (Marija Břida), во нејзината студија за делото на Вук-Павловиќ³

¹ Обемниот текст “Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike” сега е објавен во неговите собрани дела, издадени во уредништво на Милан Полиќ (Milan Polić) од страна на Хрватското филозофско друштво. Во предговорот на четвртиот том (*Djelovnost umjetnosti*) Полиќ забележува дека Вук-Павловиќ пишувал за “uzgoj”, согласно тогаш вообичаената употреба, мислејќи на “odgoj”, во смисла на воспитување, иако потоа во делото *Ličnost i odgoj* (1932) тој за “uzgoj” во смисла на „одгледување“ мисли на одгледување на билки и животни, а во врска со одгледување/воспитување на луѓето го употребува терминот “odgoj” (*Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela*, vol. 4, HFD, Zagreb, 2008, p. 7).

² Најмасовниот филозофски симпозиум во Хрватска, Денови на Фране Петриќ (Dani Frane Petrića) во 2004 година, на тема „Филозофијата и воспитувањето во современото општество“, се одржал на 110-годишнината од раѓањето на Вук-Павловиќ, како омаж на втемелувачот на филозофското поимање на воспитувањето. За стогодишнината од раѓањето, во 1994 година, Филозофскиот факултет, одделот за педагошки науки од Универзитетот во Загреб, организирал научен собир со наслов „Филозофијата на воспитанието на Вук-Павловиќ“. Списанието *Методички огледа* потоа објавило темат со собрани трудови од многубројни автори (подегтално во Milan Polić, “Pavao Vuk-Pavlović i filozofija odgoja u Hrvatskoj”, *Metodički ogledi*, Vol. 11, No. 1, Srpanj 2004, p. 75, 77).

³ Се работи за нејзиното обемно дело, како резултат на долгото истражување и неколку претходно објавени текстови: Marija Břida, *Pavao Vuk-Pavlović čovjek i djelo*, Institut za filozofiju Sveučilista u Zagrebu, Zagreb, 1974.

не ја врзува за него формулацијата *филозофија на воспитување*, туку говори само за *педагогика*, што, иако се чини дека за него било исто, неговите современици веќе го разликувале. Ова, според Брида, треба да биде нагласено кога станува збор за филозофија на образование и на воспитување. Филозофијата на образованието е дисциплина што се обидува да ги одреди местото, вредноста и смислата во тоталитетот на сè она што се научува и доживува (ова е мошне широка дефиниција). Образованието е важна претпоставка на човекот и историјата, со што се поврзуваат суштината на човекот, историјата и културата. Во оваа смисла, доколку конзистентно се следи ваквата поделба, би можело да се смета дека во рамките на филозофијата на образованието припаѓа воспитната филозофија како практична педагогија, или педагогика.

Теоријата на воспитувањето на Вук-Павловиќ може да се смета за дел од пошироката аксиолошка теорија, за дел од естетиката, за дел од теоријата на познанието, но уште поважно, таа е одделна теорија. Покрај тоа, идеите за еротичкиот елемент во релацијата воспитувач-воспитаник и воспитанието како страст се дел од идејата за еросот што проникнува низ целата негова филозофија. Теоријата на правилното одгледување, на правилниот став кон стварноста, кон иднината и кон сопствената суштина се аријаднина нишка на речиси сите негови неисториски текстови со фокус на, или поврзаност со вреднувањето во светот. Човековото станување токму човек, и бидувањето човек на човекот, навлегувањето во наиндивидуалното, формирањето на заедница на културно и духовно единство на личностите⁴ е нужно само со поимање на духовните вредности, зашто тие се суштински вредности во полната смисла на зборот⁵ и го овозможуваат очовечувањето на животот. Овие, специфично човечки вредности се доброто, убавото, светото, воспитното и слично. Суштинските вредности се остваруваат индивидуално,⁶ а по нивното остварување и смисла отаде чистиот виталитет, човекот почнува да се појавува како единство, со што неговиот опстанок станува носител на лич-

⁴ Pavao Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, Tipografija, Zagreb, 1932, pp. 214-216.

⁵ Во смисла на тоа дека потекнуваат од, и припаѓаат на суштината, *das Wesen*.

⁶ Pavao Vuk-Pavlović, "Vrednota u svijetu", во Pavao Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu, Sabrana djela*, vol. 3, HFD, Zagreb, 2007, p. 130.

ната суштина.⁷ Моќта на самоостварување е дадена секому како избор, во сите неисцрпни варијанти на афирмација на сопствениот идентитет. Тенденциите да се насочува развојот на поединецот во некаков калап и таквото вкалапување во сувото репродуцирање на секојдневницата претставуваат опасност за одржувањето на посебноста на развојот, како и за индивидуалното, себе-својствено учество во стварноста и нејзиното доживување. Можностите за автентично сфаќање на светот и за афирмација на поединецот кој слободно одлучува и смислено твори се огромни. Од овие премиси произлегува вредносно втемелената концепција за воспитанието, проткаена со хуманизам, што Вук-Павловиќ ни ја има оставено во трајно наследство, забележува Загорац.⁸ Постоењето на поредок и хиерархија на вредностите, според него, е само-очигледно. Кога не би постоела структура, би дошло до анархија во која нивниот смислоносен елемент би се изгубил. Темел на хиерархискиот однос е поделбата на животни (витални) вредности,⁹ како удобности од типот на здравје, снага, отпорност, *joie de vivre* итн., чија содржина е со природна даденост. Тие се дел од неумните природни случувања, а доброто кое низ нив се пројавува е привидно. Заедницата изградена врз основа на нивното одржување не е вистинска, односно има само заштитничка улога во борбата за самоодржување. Овие вредности на опстанок, што Вук-Павловиќ ги нарекува *вредности на моќта*, се дел од животот што не е во „суштинска смисла очовечен“.¹⁰ Станувањето човек, „очовечувањето“, навлегувањето во наиндивидуалното, формирањето на заедници на културно и духовно единство на личностите,

⁷ Во нејзиниот текст посветен токму на аксиологијата на Вук-Павловиќ, Ивана Загорац (Ivana Zagorac) во оваа смисла потсетува на неговата поделба на вредностите на: животни (во смисла на „витални“) и духовни, од делото *Ličnost i odgoj*, што е, забележува таа, претпоставена во сите понатамошни инстанции, а експлицитно тематизирана на pp. 27-28 и pp. 214-216 (Ivana Zagorac, “Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića”, *Cris*, god. XIV, br. 1/2012, p. 300).

⁸ Ivana Zagorac, “Traganja za spoznajom duše – Doprinos filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića”, *Filozofska istraživanja*, Vol. 27, No. 1, Travanj 2007, p. 42.

⁹ Тие се карактеристични не само за човекот, туку за секое суштество доколку во него има душевност (обрнато внимание во: I. Zagorac, “Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića”, p. 299).

¹⁰ P. Vuk-Pavlović, “Vrednota u svijetu”, *Sabrana djela*, vol. 3, p. 130.

односно раѓањето на иднината е можно само преку посредство на сериозните духовни вредности кои се во полна смисла суштински. Доброто, убавото, светото, воспитното, според Вук-Павловиќ, припаѓаат во оваа група. Додека вредностите на моќта се повторувачки, непроменливи и можат општо да се опфаќаат, суштинските вредности се остваруваат сосема индивидуално. Важно е што само со остварување на вредностите и смислата отаде чистиот виталитет, човекот почнува вистински да се очовечува како единство, а човековиот опстанок станува носител на личното суштествување.¹¹ Вук-Павловиќ вредностите не ги смета за архетипални форми, ниту ги конципира во меѓусебни идеални релации. Не постои место во кое вредностите би се прегледувале и едноставно „пребирале“, ниту постојат како изолирани величини, туку само преку живеениот живот, преку доживувањето може да се откријат и како одделни и во корелација со други вредности. Тие се врзани една за друга, со признавањето на една се признава и целиот систем во рамките на кој е формирана и изградена. Вредносното мерило е одредување на духот, кохезиски елемент што интегрира некои партикуларни вредности, а заобиколува други. Така, вредностите поврзани со одредено вредносно мерило стојат во согласност низ која личноста се обликува во својата личност – во оваа смисла, на вредностите усогласени со вредносни мерила им припаѓаат заслугите за нашето смислено однесување кон светот и погледот кон иднината.

Тој нагласува дека авторитетот е лоциран во самото вредносно доживување, а воспитанкот,¹² слободно се одредува врз основа на

¹¹ Ibid.

¹² Во студијата „Одгој, воспитување и образување“ (Odgoy, vaspitanje i obrazovanje) во делото *Ličnost i odgoj*, Вук-Павловиќ се обидува да интервенира врз недостигот на изградена педагошка терминологија, разликувајќи ги поимите и термините за *одгој* (заење), *наобразба*, *образување* и *воспитување* [во македонскиот јазик термините „одгој“ и „воспитување“ (во смисла на „одгледување“) некогаш се заменуваат меѓусебно, но поради потребата да се задржи насловот на текстот, овде се дадени посебно како „одгој“ и „воспитување“]. Така, одгојот, одгледувањето, е грижа за и труд околу природниот опстанок на индивидуата, и се однесува на зајакнување на човековите природни способности за приспособување преку вежбање, стекнување навика и упатување, со цел да се афирмира виталноста и во телесна и во духовна смисла. Човекот е природно суштество, кое квалитативно сите други природни суштества ги остава зад себе. Тој е загрижен

педагогичките врски меѓу него и воспитувачот, што е всушност врска на нагласена пријателска доверба. Во оваа врска на посветена доверба и се наоѓа можноста за говорење за педагогички 'ерос', затоа што од меѓусебната педагогичка љубов се раѓа целта на воспитувањето. За воспитниот идеал, пак, тој смета дека е нераскинливо врзан со функцијата и целта на воспитувачот како ментор: ако секое педагогичко дејство кулминира во настојувањето да се интензивира можноста за што поопфатно воспитување, каков и да е идеалот на партикуларниот воспитувач, копнежот и настојувањето сета своја сила да ја пренесе на оној кого го воспитува мора да му бидат главна цел, затоа што инаку би бил лош или во најмала рака, недоволно добар воспитувач. Тој се стреми да го обдари својот „питомец“ со најдоброто што го има, и настојува да го исполни со педагогички ерос.¹⁵ Воспитувањето е внатрешно случување, невидлив процес што не е впечатливо дејство, ниту дејство што може да се мери со екстерни мерила. Педагогичката напнатост не се постигнува со надворешни влијанија и околности, туку е спонтан избор што се темели на специфични душевно-духовни сродности.

за својот опстанок, и ваквата загриженост е основа во која се манифестира човековата суштина, но само како еден од бројните елементи на севкупното негово манифестирање. Наобразбата се однесува на структурата и стручното знаење, остварувајќи ја својата социјална поврзаност преку процесот на работа во рамките на одредена професија и работно подрачје (на ова кратко ќе биде обрнато внимание подоцна). Образовањето ја опфаќа човековата рационалност, тоа подразбира и знаење и разбирање на смислата и на целта на знаењето. Во општата структура на знаењето, Вук-Павловиќ разликува три модални слоја: вештина, вера (вредносно знаење) и интуиција. Вештината е основа на стручното знаење, но е недоволна за формирање на широкоопфатна културна свест. Сепак, со оглед на тоа што е практично и технички применливо, таквото знаење претставува моќ. Знаењето како вера е насочено кон иднината, и без него образувањето не може конзистентно да се изведе. Со оглед на тоа што низ различните културни епохи секој од овие слоеви играл различна улога, може да се заклучи дека од општите стремежи на епохата зависи кој од нив е примарен. Така, знаењето како умевање (како имање вештини) е втемелено во минливата сегашност, верувањето се стреми кон надоаѓачката сегашност, и се основа во воспитувачката и уметничката извесност. Интуитивното знаење е во врска со безвременоста и има специфично филозофска извесност.

¹⁵ P. Vuk-Pavlović, "Bivstvo pedagogičke funkcije", *Sabrana djela*, vol. 4, pp. 29-30.

На Вук-Павловиќ му пречи нему современото разбирање на воспитанието и образованието како идеолошки нормативизам. Тој го разбира одледувањето на оној за кој е воспитувачот одговорен како создавачко дејство, творење на љубов, односно на активност постојано поттикнувана од љубовта преку која се формираат вредности и преку која доаѓа иднината. Иднината за Вук-Павловиќ не е она што временски допрва ќе се случи, нешто што нужно хронолошки доаѓа, туку време во кое преку творештвото се обликуваат одредени животни вредности. Иднината, значи, не би требало да се мисли како некакв слеп и бездушен судбински принцип што постојано се приближува со изминувањето на времето и нужноста на природните закони. Човеквата душа не оди пасивно во пресрет на времето, туку од човекот како духовно суштество и од неговите доживувања зависи дали во неа ќе има творештво или не. Во оваа смисла би можело да се каже дека иднината не му е туѓа и надворешна на човекот, туку дека е во него. Иднината не е нешто на што со скрстени раце чекаме, нешто што со желба и надеж го очекуваме, туку она што, полни со човечки копнеж, го создаваме. Значи, живеејќи и создавајќи, правиме иднината да се раѓа. Но, овде идејата е дека иднината, сфатена како нешто многу поважно од само изминување на времето, се раѓа онаму каде постои стремеж кон вреднување, таа се полни со смисла само во присуство на вредностите.¹⁴ Како што луѓето се осудени на слобода, ставот на Вук-Павловиќ е дека луѓето се осудени на иднината (овој став не е експлицитно формулиран, но е очигледен од неговата воспитна концепција). Значи, копнежот кон иднината како стремење кон вредностите е цел на културното суштество, односно на културата од кое тоа потекнува, токму како суштество што се воспитува, и кое има потреба од воспитување и „култивирање“, за да може историски да опстане, т.е. да се одржи во својата духовност, смисла и вредносен континуитет. Но, колку и да е зависна културата од контекстот (и насочена кон снабдување со контекст), не значи дека иднината се допира преку историско загледување во минатото и повторување на она што било, колку и да е историски значајно, затоа што културата не се развива

¹⁴ P. Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, pp. 29-30 и опсежно елаборирано во P. Vuk-Pavlović, "Budućnost", *Sabrana djela*, vol. 4, pp. 23-26.

со повторување на минатото, колку и да ги задржува традиционалните обичаи. Културата се потврдува и постојано се раѓа одново преку човековите творечки способности во кои се покажува колку е стварносна вредноста. Според ова, ниту идното ниту вредносното подрачје не се во досег на науката како таква, ако ја сметаме како базирана на фактички судови, и интерпретативно-антиципаторски настроена. Во оваа смисла, педагогијата не смее научно да се планира, смета тој, како што смета дека сета дотогашна педагогија греша во таквите постојани обиди. Ако воспитувањето се планира само врз основа на минатото, колку и да е полно со значење, тогаш тоа ќе биде во него ограничено и затворено и ќе стане средство за негово повторување, за постојано (на)враќање кон истото. Со ова Вук-Павловиќ не ја негира вредноста на минатото – вредносното во светот како знаење со потврденост и повторливост навлегува и преку минатото – туку инсистира на тоа дека вредностите, со тоа што се вредности, не можат да бидат научно потврдени и одредени. Како што вистината, аксиолошки гледано, е вредност на гносеологијата, убавината – вредност на естетиката, светоста – вредност на религијата, доброто – на етиката, и така натаму, така иднината е вредност на педагогијата. Идејата дека нешто има иднина подразбира дека тоа нешто има педагошка (педагогичка) вредност. Воспитното дејствување не ѝ служи на некаква замислена иднина, туку на иднина за која се знае дека ќе стане сегашност, ќе се оствари преку вредностите. Образованието ги забележува своите резултати во нова, секој пат следна генерација, што значи само во иднината може да разбере дали било соодветно и „добро“. Вредноста се потврдува во иднината во која може да се верува, но не може да се знае со сигурност. Со тоа што треба да се внимава дека воспитното дејствување не е само историски факт, туку и педагошките функции се создаваат историски, односно и влијаат на историјата.¹⁵

Во текстот „Вредност и творештво“,¹⁶ тој го објаснува овој став за културното творештво. Имено, човековата суштина е специфична и

¹⁵ P. Vuk-Pavlović, „Bivstvo pedagogičke funkcije“, pp. 28-31.

¹⁶ Како излагање на IX Меѓународен филозофски конгрес во 1937 година во Париз, под наслов: „Wert und Schoepfertum“. Поместено во P. Vuk-Pavlović, „Vrednota i stvaralaštvo“, *Sabrana djela*, vol. 3, 95-105 како посебен текст во рамките на одделот *Vrednota i stvaralaštvo*, pp. 95-222, во осум текстови.

нејзиното рефлектирање во рамките на одредени културни прилики, во одредени историски ситуации и во одредувањето на она што е вистински вредно или треба да се смета како вредно, не е однапред детерминирано, туку е нешто што треба постојано одново да се открива. Личната, субјективна култура Вук-Павловиќ ја нарекува и „внатрешна култура“, а објективната, „надворешна“ е всушност цивилизацијата. Обете се зависни една од друга, се условуваат на начин на кој поединецот и заедницата се условуваат. Тие се дијалектички зависни еден од друг – како што поединецот е тоа што е според заедницата, така и заедницата е жива само благодарение на поединците. Односот на внатрешна и надворешна култура (како и односот поединец-заедница) нè упатува на постојано динамичка култура во која постои вечна тензија. Културата што се гради со текот на времето е таа што може да се нарече „историска“, според што застојот на развојот на културата е и „смрт“ за историјата.

До вредносната концентрација од највисок степен, опседнатоста со вредноста, безусловното согласување, силната надеж и така натаму, не се стигнува со разлистување на етички кодекси или по наредба на морални одредници, туку тие мораат да извираат од целото суштество, од човековите најдлабоки потреби што ги произведуваат неговите моќи. Затоа и не е во доменот на науката да пропишува априорни и универзални вредности до кои сите и во секое време би требало да се придржуваат. Вредностите се вкоренети во личната вера и не можат однапред теориски да бидат изведувани и докажувани, туку дури подоцна, со чинот на создавање се покажуваат и некогаш и историски потврдуваат. Во оваа смисла, оној кој *“odvažno kuša živjeti život”*, може да се надева на реализација и потврда на своите вредности. Така Вук-Павловиќ има став дека никој не може вистински однапред да биде сигурен во исправноста на тоа што го прави, туку може само со трепет во срцето да ги исчекува консеквенциите според кои тоа што го остварува ќе се покаже како добро, а не како зло (т.е. да се надева дека ќе се покаже дека било добро). Така, пишува дека животот не може однапред да се одреди надвор од себе, туку е смелост на доживување и стремење што нема извор во теориските разлагања, ниту во нив може да најде *point de départ*, туку само може, а и мора, да потекне од верата проткаена со

љубов и надеж.¹⁷ Филозофската љубов, смета, се очитува во чистиот увид, како суштина на љубовта кон вечноста. Филозофската љубов кон вредноста, пак, е надисториска. Наспроти филозофската љубов, воспитувачката љубов припаѓа на светот на дејствувањето, на подрачје свесно за времето (што „тече“ со времето). Таа е слична на љубовта на љубител на уметноста кон уметничко дело, во која се покажува убавината во најширока смисла. Воспитната љубов не може да постои без особените врски што се развиваат меѓу воспитувачот и воспитаникот.

Суштинската основа на образованието Вук-Павловиќ не ја бара во голиот опстанок, или во развивањето на таканаречени „природни таленти“, туку во избликнувањето на вредносното во светот, односно буђењето и предизвикувањето присуство на вредностите во самото јадро на доживувањата. Врската меѓу воспитувачот и уметникот е во односот кон творештвото: иднината е недостижна, таа не му служи на оној кој ја раѓа и кој ја гради. „Градителот“ може да ѝ се радува онака како што уметникот му се радува на своето дело. Функцијата на воспитувањето има естетичка структура, но Вук-Павловиќ потсетува дека посебноста на воспитната функција, во спротивност на предметот кон кој е насочена, е оној суштински одредувачки момент, што педагошко-вредносниот комплекс го врзува со смислата на елементарно-естетското доживување. До полно и целосно човештво не може да се дојде освен преку доживувањето на естетичка очигледност, а такво доживување може да доживее само личност во која има веќе созреани контури од други вредносни подрачја што можат да ја дадат потребната претпоставка на естетското (и естетичкото) доживување. Доживувајќи, колку човек повеќе се приближува кон идеите и смислата на другите вредности, толку и неговото доживување на убавината се рафинира. Така, тоа што педагогиката ги става етичкото и интелектуалното воспитување пред естетичкото, има право. Но, таа е во заблуда, потсетува Вук-Павловиќ, доколку се задоволува со постигнување на бројни и широкоопфатни знаења од една страна, и легално, чесно дејствување на друга страна. Затоа што знаењето може да биде мртво, а чесното дејствување тапо и празно, дури и ако за не-

¹⁷ P. Vuk-Pavlović, “Vrednota i stvaralaštvo”, p. 100.

говата смисла постои знаење, и дури и ако има теориски етички увид, затоа што тогаш станува збор за дресура или навика. Ова е доволно за најпримитивните социјални потреби на некаква утилитаристичка педагогика; но, за оној за кого воспитувањето претставува несебично раѓање на иднината со пренесување на добра и поттикнување на вредносни доживувања со одреден обем и интензитет, натрупувањето на знаења и одржувањето на стабилен легалитет не се образование, туку дресура. Напротив, и интелектуалното и моралното образование мора во својата основа да се уреди така што вредностите што се добиваат да бидат секогаш подготвени во личноста да се прошират во естетичко доживување, затоа што во него тие оживуваат во нивната полнотија и ширина, и примаат и некаков додаток, нешто повеќе од себе. Со други зборови, се дополнува Вук-Павловиќ, непосредното доживување на вистината или на добрината е бездруго по себе вредност.¹⁸ Но, уште еден степен отаде: овие вредности не само што во своето автономно важење се доживуваат, туку и се ставаат во тоталитетот, во полнотијата на сјајот на убавината. Поентата не е педагогиката да доведе до познание дека овие вредности се убави и дека светот е нешто како уметничко дело, туку човекот и самиот себеси, и својот дух да ги доживее (не да ги спознае) како естетички објекти, во слобода и незаинтересираност, во несебична податливост, во секое коше на своето суштество, секогаш и секаде да има запалено волшебна искра на убавина што му ја осветлува целата сегашност.¹⁹ Така Вук-Павло-

¹⁸ Pavao Vuk-Pavlović, "Estetski dozivljaj kao 'sredstvo' uzgoja", *Sabrana djela*, vol. 3, pp. 69, 72, 75-76, passim низ целиот втор оддел (pp. 21-80).

¹⁹ Веројатно затоа Радомир Виденовиќ (Radimir Videnović) го насловува својот текст за филозофијата на воспитанието на Вук-Павловиќ „Како со запалена свеќа се пали друга“ (Radimir Videnović, "Kako se zapaljenom svećom pali druga", *Umetnost etike*, Zograf, Niš, 2006, pp. 99-119). Виденовиќ ги забележува сличностите на Рабиндранат Тагоре и Вук-Павловиќ, преку констатациите на Вељачиќ. Обете, имено се стремат кон хармонично воспитување на личноста, а факт е дека Вук-Павловиќ бил длабоко заинтересиран за Тагоре, чија филозофија поаѓа од упанишадскиот идеал на *vana-prastah*, повлекување во едноставен шумски живот, или во ашрам. Всушност, ова е слично на идеалот на Русо за природна состојба. Опсегот на *Sadhana* (realization) како педагошки идеал: конечниот стремеж е хармонично единство во внатрешната сложеност на човековата личност. Виденовиќ (преку Вељачиќ) констатира дека, додека идеалот за натчовекот е доста присутен во индиската филозофска вера, тој во источните филозофии/религии не

виќ ја конципира можноста за „естетско воспитување“. „Естетско“ во смисла на тоа дека од една страна се темели на естетско доживување (и е предмет на естетичко промислување), а од друга страна, затоа што не ја исцрпува сета содржина на сето образование или идеите на образованието општо земени. Проблемот е што уметникот, генерализирајќи, не се грижи за воспитната сила на уметноста. Според ова, најадекватниот изразен феномен на естетичкото доживување нема никаква допирна точка со образованието, па може да се чини дека и естетското воспитување е на маргините на педагогичкото дејствување. Секако, ако под образование се мисли само интелектуално или само морално, истакнувањето на автономијата на естетичките вредности има оправдување. Но, недоразбирањето што се наоѓа на страната на уметноста, на уметниците, е во тоа што на педагогот не му паѓа на памет да одрекува некаков очигледен увид, до кој на основа на своите истражувања доаѓа филозофот. Не е во сферата на интерес на педагогот да одлучува дали одредено вредносно подрачје е автономно или не. Но, за ова не одлучува ниту уметникот, туку само филозофот, смета Вук-Павловиќ. Педагогот, така, се прашува за образовната содржина на одредени вредности и нивните соодветни објективни симболи и манифестации, и оваа образовна содржина е материјалот што го користи. Постои разлика меѓу чисто естетичко и педагогичко творештво, зашто додека педагогичката функција ги покажува темелните ознаки на структурите на естетичките функции, овие културни манифестации веќе се разликуваат во работниот материјал – уметникот во изразниот феномен на своето естетичко доживување создава симболи на доживувањето, а педагогот бара екстериоризација на самото ова доживување. Содржината на уметноста е воспитна и образовна во нејзината непосредна смисла, затоа што го олеснува или забрзува остварувањето на естетичкото доживување, со што станува средство на естетското воспитување.

постоел инаку освен како придвижувач на филозофијата на воспитанието. Идеите на Тагоре за слободното училиште (во смисла на природно) и слободен универзитет подразбираат дека натчовекот (сфатен како совршенство што е истовремено и дивјак и цивилизиран) треба да биде двигател, стремеж и крајна цел на филозофијата на воспитанието. Вук-Павловиќ, за кого воспитанието е стремење кон највисоките форми на духот, се обидел и успеал да ги провери и примени своите педагошки погледи и методи во пракса (R. Videnović, op. cit., p. 107).

Во текстот „Образованоста денес“,²⁰ Вук-Павловиќ констатира оти се чини дека потребата од образованието расте токму со повременото снемнување на заедничката културна основа. Образованието како посебна задача почнува да се издигнува од пошироката рамка на воспитувањето и со своите специфични цели да се вбројува меѓу средишните културни вредности и навистина сè повеќе се наметнува прашањето за тоа кој со право може да се смета за образован. Тешкотијата при меѓусебното разбирање и општење на различните профили на луѓе, кои, и покрај сите различности, сè повеќе бидуваат упатени едни кон други треба да се разреши со сè пошироката и подалекусежна нивна образованост. Сепак, тој забележува дека, историски земено, со духовната расцепканост паралелно се одвивало и диференцирањето на образовниот идеал како мерило.²¹ Единствен поим на образованоста недостига, а токму таков би можел да ѝ служи како соодветен и решавачки на епохата – во таа смисла во денешното општество постои амбицијата човекот навистина да биде образован (а не само да изгледа дека е таков), а сепак, и покрај таквата потреба и антиципациите на образовната цел, повторно не може без сомнеж да се тврди *шито вреди* како вистинска образованост. Еден од главните, и можеби, примарен проблем во врска со недостигот на дефиниција на образованоста, односно определување на нејзиниот поим, е тоа што образованоста и воспитувањето значенски се заменуваат. Така, иако целите им се вкрстуваат, нивните цели не можат наполно да коинцидираат. Сепак, значењето на образованието се протега од најтесно интелектуално, преку образованост на срцето, на добродетелта, до образование за полната човештина. Покрај тоа, образованоста се сфаќа во екстензивна или интензивна смисла, и важи и преку нејзините најповршни примери, сè до нејзините најсесрдни и најсуштински длабочини. Ова е проблем, зашто широкиот обем ја замаглува *differentia specifica*. Каква образованост е вистинската образованост и каков образован човек е образованиот човек? Од една страна, забележува, „... и најмала мера од најопшто значење и извесен обем на површно знаење можат да

²⁰ Текст објавен во списанието *Современост*, во превод на Славчо Темков, а поместен во Павао Вук-Павловиќ, *Творештво и музејската естетика*, Мегафорум, Скопје, 1993, стр. 129-139.

²¹ П. Вук-Павловиќ, *op. cit.*, p. 129.

се сметаат за доволни за некој да се прикаже како 'образован човек', а од друга страна, напротив, за тоа се бара изградена личност, која би требало да биде осуштествување на најсовршената човештина²². Критериумот за образован човек зависи од определбата на поимот на образованоста. Тој констатира дека, со оглед на внатрешната расцепаност на духовната култура и разноликоста на перспективите меѓу разновидните образовни побуди и цели, најзначајна е онаа која со проблемот на образованието го поврзува постулатот на општествена кохезија. Но ова не значи дека акцентот треба да биде ставен на човековата моќ за соодветно функционирање како дел од колективот, затоа што потребата за поддржување и развивање на неговите можности за манифестација на својата индивидуалност не смее да биде занемарена. Веднаш потоа, Вук-Павловиќ сепак нагласува дека во тензијата што нужно се јавува во човековите побуди, почетна точка во определувањето треба да биде она што е значајно за природната поврзаност со колективот, значи, да се поаѓа од социјалниот аспект. Во оваа смисла и се говори за принципот на разгледување како диктиран од аспект на целината, а во однос на човековото ориентирање во поделбата на трудот, онаква каква што е во цивилизирани услови. Фактот на поделбата на трудот, пак, бара соодветна диференцираност, специјализираност за определена професија, за да може образованиот човек, наполно оспособен, да се вклучи во работната заедница како член на одреден социјален круг. Индивидуалната подготовка за која било струка полна вредност добива во рамките на пошироката целина на работното подрачје. Таквата подготовка не може да биде сметана за изолирана и крајна цел, затоа што нејзината полна смисла доаѓа како резултат од комбинација на нејзините последици и координацијата со другите фактори: како духовно суштество насочено кон повисоката заедница на интересите, работата, судбината и слично, човекот се искажува и афирмира како култивирана индивидуа. Но, и во врска со ова се појавува проблем. Имено, ако не можат да се разберат духовните основи на таквото заедништво, ниту да се сфатат нивните можности, таквото афирмирање не е можно. Човекот како ориентиран и свесен професионалец мора да биде наполно свесен за културата

²² П. Вук-Павловиќ, *op. cit.*, p. 131.

воопшто, секако, ако не му е доволно да се сведе на бездушен, безличен автомат. А токму „... патот што води кон таквото разбирање и така предизвиканото душевно продлабочување може да се смета за процес на образованието“.²³ Важна е дистинкцијата меѓу така определениот поим на образованието и поимот на воспитувањето, затоа што, покрај разбирањето на односите меѓу стварите и на интерперсоналните релации, постои и специфичното подрачје на доживувањето, кон чие исполнување со вредности се насочува воспитната функција, одејќи отаде нивото на увидот (увидувањето). Поимот на образованието во поширока смисла би водел кон поклопување и преплетување на мотиви кои (како и воспитните) го надминуваат – во оваа смисла и не може да се говори за единствено определување ниту на образованието ниту на воспитувањето. Она на што предупредува Вук-Павловиќ е опасноста образованоста да се сведе на рамниште на лесно прифатлива полуобразованост. Образованоста не смее да остане површна и несусптинска, значи мора органски да никне и да се развива од прашањата што извираат од сопствените доживувања, со што сигурно ќе биде втемелена во целината на постоењето на индивидуата. Но, од друга страна, не може да биде наполно одделена од стручниот и официјален круг на интересот, зашто тогаш и не би била образованост во полна смисла, туку нешто недооформено. Така, вистинската образованост во својата основа го вклучува разбирањето на духовните основи на сопственото „звање“, а со тоа и неговиот однос кон сличното или различното звање на другите, зашто човекот, одејќи по патот на образованието се учи да го сфаќа ближниот во неговите манифестации, за да дојде до свесно разбирање на социјалните врски. Со ова на заедницата ѝ се гарантира кохезија. Вук-Павловиќ резимира: дали некој со право ќе може да се смета за образован не зависи од знаењето сфатено како збир на познати факти, ниту од неговата опсежност, ниту од неговата широчина, туку ќе зависи од „... продлабочената и внатрешната подвижност на знаењето, од разбирањето, што значи од способноста за навлегување во душевните и духовните ситуации, и од способноста за соодветно просудување на нивниот одглас во сопствената душевност“.²⁴

²³ П. Вук-Павловиќ, *op. cit.*, p. 133.

²⁴ П. Вук-Павловиќ, *op. cit.*, p. 134-135.

Во разгледувањето на решавачките фактори за обликувањето на интелектуалниот и на моралниот хабитус, Вук-Павловиќ обрнува внимание на потребата човек да знае во комплицираните услови на постоењето да се однесува со одговорност, со знаење за тоа дека сопствените и туѓите права треба да се бранат, со умевање да се грижи за својот интегритет и за интегритетот на својата околина. Зависноста од контекстот на околностите во кои се живее е важна – при проценувањето на образованоста во современото живеење, тоа се смета за поважно од минатото, а систематското знаење се смета за поважно од историското, што не значи дека образован ќе биде студентиот, индиферентен познавач, колку и да е и темелен и сестран, туку оној кој на подрачјето на знаењето ги прима општите човечки обврски што од него извираат. Во оваа смисла, еднакво се (не)важни познавањето на класичните јазици или најновите научни достигнувања, доколку човек не се залага за она кон кое познавањата, увидувањето и разбирањето упатуваат, а тоа е позитивното дејствување во важните услови и односи на животот. Според првичниот став дека коренот на вистинската образованост во својата највистинска длабочина досега до човековото јадро, Вук-Павловиќ потсетува дека човекот кој копнее за наобразба треба да се движи по културните подрачја што навистина можат длабински да го преокупираат и што можат да го водат кон граница на образованост што ќе му биде средство за подлабоко очовечување.

Сите наведени идеи на Вук-Павловиќ се значајни затоа што повикувајќи се на структурата и смислата на вредностите, повикувајќи се на потенцијалот за градење на личноста, за отворањето на врата кон автентично човекување, тој инсистира на творечкиот принцип на образованието како начин за манифестација на храброста за ангажираност во сопствениот живот, за учествување во културата, за проектирање во иднината. Надминувањето на времето, односно градењето на иднината и создавањето на вредностите се можни во сферата на воспитувањето и образованието. Негувањето на страстиот однос кон животот и кон образованието, поттикнувањето на индивидуалните надежи и љубов, почитувањето на духовните вредности како задачи на контемплирањето на тоталитетот на доживувањата се суштински за поимањето на стварноста, и тоа секогаш преку мотивот на градење на иднината. Интензивното реактуализирање на

ваквите вредности во рамките на современите услови на постоење и на сфаќање на образованието е повеќе од нужно.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. Brida, Marija, *Pavao Vuk-Pavlović čovjek i djelo*, Institut za filozofiju Sveučilista u Zagrebu, Zagreb, 1974.
2. Polić, Milan, "Pavao Vuk-Pavlović i filozofija odgoja u Hrvatskoj", *Metodički ogledi*, Vol. 11, No. 1, Srpanj 2004, pp. 75-78.
3. Videnović, Radomir, "Kako se zapaljenom svećom pali druga", *Umetnost etike*, Zograf, Niš, 2006.
4. Vuk-Pavlović, Pavao, *Ličnost i odgoj*, Tipografija, Zagreb, 1932.
5. Vuk-Pavlović, Pavao, *Vrednota u svijetu, Sabrana djela*, vol. 3, HFD, Zagreb, 2007.
6. Vuk-Pavlović, Pavao, *Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela*, vol. 4, HFD, Zagreb, 2008.
7. Вук-Павловиќ, Павао, *Творештво и музејска естетика*, Метафорум, Скопје, 1993.
8. Zagorac, Ivana, "Traganja za spoznajom duše – Doprinos filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića", *Filozofska istraživanja*, Vol. 27, No. 1, Travanj 2007, pp. 37-45.
9. Zagorac, Ivana, „Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića“, *Cris*, god. XIV, br. 1/2012, pp. 298-305.

